

Krizový plán – společný postup při řešení šikany

FZŠ Mezi Školami

(samostatná příloha Školního preventivního programu)

ÚVOD

Šikana je nebezpečná forma násilí, ohrožující výchovné i vzdělávací cíle školy, neboť její výskyt způsobuje ztrátu pocitu bezpečí, nezbytného pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Problematická a nebezpečná je zejména z toho důvodu, že často zůstává dlouho skrytá. Počáteční fáze či náznaky šikany jsou velmi časté, proto je v rámci prevence tomuto rizikovému chování věnována zvláštní pozornost. Prevence šikany a řešení jednotlivých případů by měla probíhat podle jednotného, předem dohodnutého postupu, který je součástí tohoto Krizového plánu, jehož cílem je vytvoření bezpečného, respektujícího a spolupracujícího prostředí ve škole a poskytnutí informací a návodů pedagogickým pracovníkům školy.

Tvorba tohoto krizového plánu vychází z Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízeních (Čj.: 21149/2016.)

Od května 2018 je naše škola zaregistrována v internetovém projektu *Nenech to být* (www.nntb.cz), jehož hlavním úkolem je poskytnout žákům a jejich rodičům možnost anonymně a rychle informovat o šikaně mezi žáky.

I. CO JE ŠIKANA

Šikanou se rozumí chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Jedná se o záměrné, cílené a opakované fyzické nebo psychické útoky jedince nebo skupiny vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Může probíhat formou fyzických útoků, bitím, vydíráním, poškozováním věcí, krádežemi i útoky slovními (nadávky, pomluvy, vyhrožování, ponižování), stejně jako sexuálními obtěžováními až zneužíváními. V poslední době se rozšiřuje šikana související s využíváním informačních technologií, tzv. kyberšikana (prostřednictvím e-mailů, sms zpráv, sociálních sítí). Projevit se může naopak i demonstrativním ignorováním žáka/skupiny žáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a těžké odhalitelnosti. Vždy k ní dochází v kontextu vztahů uvnitř konkrétní skupiny, není to věc pouze mezi obětí a agresorem.

II. VÝVOJOVÉ STUPNĚ ŠIKANY

a) První stupeň – zrod šikany, ostrakismus

Šikana na svém počátku je většinou zaměřena na nejméně oblíbené či vlivné žáky, projevuje se převážně mírnými psychickými formami tak, aby se okrajový (ostrakizovaný) člen necítil dobře – je pomlouván, více či méně odmítán, zesměšňován, oslovován urážlivou přezdívkou

atd. Pokud se podaří tuto fázi šikany včas odhalit a vyřešit, většinou dojde k uzdravení skupiny.

b) Druhý stupeň – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Zrod šikany má potenciál přerůst do dalšího stupně většinou ze tří důvodů:

1. V náročných situacích (blížící se zkoušky, konflikt s učitelem, nezájem o školu), kdy ve skupině stoupá napětí, se neoblíbení žáci stanou ventilem tohoto napětí. 2. V podmínkách, kdy žáci spolu tráví hodně času a mohou vytvářet hlubší vztahy (např. škola v přírodě, lyžařský výcvik), v jejichž rámci mohou žáci mít potřebu vymýšlet tvrdší „zábavu“ na úkor nejzranitelnějšího spolužáka. 3. V jedné třídě se sejde několik (agresivních) asociálních jedinců.

Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

c) Třetí stupeň – klíčový moment – vytvoření jádra

Pokud se nepodaří zastavit šikanu hned v zárodku, velmi často se utvoří skupina agresorů, která spolu začne spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. Jejich obětmi se stávají téměř vždy ti nejslabší. Postupně se počet obětí rozšiřuje především na ty, kteří se jim nechťejí podvolit nebo k nim nemají „patřičnou úctu“. Třída ví, o koho jde a většinou platí mezi ostatními žáky názor „raději on, než já“.

V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stádium přehoupne do stádia pokročilého. Pokud se ve skupině nezformuje silná pozitivní podskupina žáků, kteří se agresorům postaví (je to velmi vzácné), tažení tyranů může nerušeně postupovat.

Tento stupeň se již velmi těžko vyšetřuje, ostatní členové skupiny se bojí proti agresorům vystoupit nebo proti nim svědčit. Přesto je ještě v silách učitelů a vedení školy v tomto stupni zasáhnout a vyřešit konflikt v rámci školy.

d) Čtvrtý stupeň – většina přijímá normy agresorů

Normy agresorů jsou přijaty většinou členů skupiny a stanou se nepsaným zákonem, týrání spolužáka se začnou účastnit i mírní a slušní žáci v jakési „alternativní identitě“, která je poplatná normám vůdců. Ti je za to chválí a tím je v tomto ještě utvrzují. Při řešení tohoto stupně musí škola již spolupracovat s odborníky v oblasti psychologie a s Policií ČR.

e) Pátý stupeň – totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno jsou žáci rozdělení na dvě sorty lidí, „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly. Vyšetřování a řešení tohoto stupně šikany je již plně v kompetenci odborníků a Policie ČR.

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn, i když jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí. (Kolář, 2011)

III. DŮVODY (SIGNÁLY) K VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY

Odhalit šikanu bývá velmi složité, ale mohou na ni upozornit některé signály. V těchto případech je učitel povinen okamžitě zahájit vyšetřování.

a) přímé varovné signály mohou být např.

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávisným, pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, š'ouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmlouvání učitelům apod.

b) nepřímé varující signály :

- žák vchází s učitelem do třídy, nenápadně postává o přestávce u kabinetu nebo sborovny, přichází pozdě do hodiny, vždy chodí všude jako poslední;
- žák je osamocенý, s nikým se nebaví, nemá kamaráda;
- žák má pravidelně smutnou náladu, působí nešťastně a ustrašeně;
- žák má najednou velmi výrazně vyšší absenci, případně i neomluvenou absenci;
- žákovi se náhle zhorší prospěch, nesoustředí se při vyučování;
- žák je ve skupině okázale přehlížen, odmítán a izolován;
- žákovy věci jsou poškozené, rozházené nebo znečistěné;
- žák stále postrádá nějaké své věci, jejich ztrátu či poškození odmítá vysvětlit, případně používá nepravděpodobné výmluvy;

- při týmových sportech nebo skupinových činnostech bývá žák volen do skupiny vždy až poslední;
- na žakovu adresu míří „přátelské“ vtipy a kanadské žertíky, spolužáci mu hrubě nadávají, často ho kritizují a mluví o něm nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem;
- žák je ponižován a zesměšňován, třída se mu směje při neúspěchu před tabulí, oslovují ho zahanbující nebo negativně zabarvenou přezdívkou;
- objevuje se nápadně jednostranné strkání, pošťuchování, lehké pohlavkování, podráždění nohou apod.;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo i rezné rány nedokáže žák uspokojivě vysvětlit;
- žák mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.

Šikanované děti potřebují pomoc také svých rodičů, ale velmi často si o ni z různých důvodů nedokážou říct, a to i tehdy, když jsou rodinné vztahy v pořádku. Proto je nesmírně důležité, aby rodiče nepřehlíželi určité projevy dítěte, které mohou mít vztah k šikanování. Čím více se těchto projevů objevuje, tím větší je riziko šikanování. Jednotlivé projevy nemusejí mít se šikanováním vždy něco společného, ale téměř jistě signalizují skryté volání o pomoc.

Zákonní zástupci žáků by si tedy měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo), dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma; své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;

- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

Pokud se u dítěte některé tyto projevy vyskytnou a rodiče mají podezření, že může jít o šikanu, urychleně navštíví školu, tuto skutečnost oznámí a společně s pedagogy se domluví na dalším postupu. Pokud rodiče sami zjistí, že se jedná již o pokročilý stupeň šikanování, neprodleně informují rovněž Policii ČR.

IV. POSTUP PŘI VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY

Dostane - li učitel informaci o podezření na šikanování (od rodičů, kamarádů oběti, oběti samotné, anonymní oznámení), informuje ředitele školy. Totéž učiní v případě, že má sám podezření na šikanování. Ředitel školy určí, zda vyšetřování povede třídní učitel, metodik prevence či oba společně, popř. spolu s vedením. Obecně platí, že vyšetřování musí být zahájeno neprodleně, důsledně vedeno a dotaženo do úplného konce, včetně potrestání agresorů. *Je nutné o podezření na šikanu a připravovaném vyšetřování informovat rodiče/zákonné zástupce, pokud oni nebyli oznamovateli.*

Vyšetřování šikany 1. – 3. stupně

Při řešení šikany dochází nejčastěji k těmto chybám:

- společně je vyšetřován agresor i oběť;
- vyšetřování je prováděno ve skupině, ve třídě;
- vyšetřování nemá promyšlenou taktiku a strategii, postupuje nahodile;
- pedagogové nevědomky chrání agresora, nepřipouští, že on by mohl šikanovat;
- výpovědi oběti jsou bezdůvodně zlehčovány ve snaze šikanu zakrýt;
- pedagog se snaží „objektivně“ rozdělit vinu mezi agresora a oběť;
- výpovědi zmanipulovaných svědků nejsou konfrontovány;
- agresori jsou včas informováni, mají dost času na přípravu své výpovědi i ovlivnění svědků a často i oběti;
- postup vyšetřujícího je natolik nevhodný, že oběť odmítne vypovídat;
- vyšetřování je vedeno tak neobratně, že ostatní žáci odmítnou vypovídat či vědomě lžou ze strachu, aby se nestali i oni obětí;
- pozdní šetření - neřešená počáteční stadia, při zjištění je proces vyšetřování odložen na druhý a další den;
- nespolupráce s rodiči;,,
- „zametání pod práh“ – u nás na škole šikana není;
- neadekvátní tresty;
- snaha řešit šikanu tlakem na odchod oběti na jinou školu.

Zmapování symptomů - tj. určení stadia šikany pomocí nalezení odpovědí na následující otázky:

Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí?

Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor, kdo se aktivní účastní?

*Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?
Jak dlouho šikanování trvá?
Kdo to viděl?*

Výpovědi je nutné důkladně zapsat a následně vypracovat přehled se jmény iniciátorů, aktérů, agresorů a přesnými údaji kdy, kde, jak a co komu udělali. Výše uvedené otázky jsou nezbytné pro rozhovory s informátory, obětí a svědky.

- A) **Rozhovor s informátory** – rodiče, kamarád, samotná oběť
Zaručíme důvěrnost zdroje informací – ubezpečíme, že situaci budeme řešit, ale nesdělíme, kdo informaci podal. Nebagatelizujeme, každé sdělení bereme vážně, škola je povinná zajistit bezpečí každého dítěte!!!
- B) **Rozhovor s obětí – zápis** (nikdy neprovádět rozhovor zároveň s obětí a agresorem či před třídním kolekt
- C) *ivem!!!)*

Vytipování svědků

Kdo je tvůj kamarád? – reflexe vztahů k ostatním dětem ve třídě, citlivě – vlastní reflexe ubližování může být pro dítě traumatizující, nenutit, dítě to může psát, malovat

Ujistit dítě, že situaci budeme řešit, kdykoliv může přijít...

Děje se to i někomu jinému? Co mu dělají? (mluvit o někom jiném může být snazší). Netlačit.

D) **Individuální rozhovor se svědky** (rodiče obětí, spolužáci, kamarádi, ale i děti samy)
S každým svědkem promluvíme samostatně. Jejich výpovědi zapíšeme a porovnáme. V případě, že se některé výpovědi rozcházejí, můžeme použít metodu konfrontace dvou i více svědků. Nikdy však svědků s agresory !!! Důležité je to, aby se agresori nedozvěděli, kdo na ně co vypověděl. Stejně tak je důležité zajistit, aby agresori nevěděli, že vyšetřování probíhá.

E) **Rozhovor s agresory**
Víme, že ....sdělení faktů

Tento krok je vždy posledním ve vyšetřování. Musíme být na něj velmi dobře připraveni a mít dostatek informací. Velmi důležitý je moment překvapení. Využijeme k tomu výpovědi obětí a svědků. Je třeba připravit na to, že agresori budou lhát, vymýšlet si, svalovat vinu na druhého a věc zlehčovat. Případně budou tvrdit, že se jednalo pouze o vtip, legraci a že se to oběti líbilo. Pokud však máme dostatek podkladů, tak je důležitost tohoto rozhovoru pro odhalování pravdy většinou zanedbatelná. Lze ho využít hlavně pro doplnění a potvrzení získaných informací. V případě, že je agresorů víc a svalují vinu jeden na druhého, je vhodné využít vzájemnou konfrontaci agresorů mezi sebou.

Otázky, které je možné použít při vyšetřování:

Kombinovat uzavřené a otevřené otázky vedoucí k popisu situace. Uvedené otázky je nutné dále rozvinout, reagovat na odpovědi. Otázky nejdou ve sledu.

Pro oběť: *Jak se cítíš/ jak ti je?*
Co se stalo?
Kde se to stalo?
Kdo u toho byl?
Jaký vztah máš k.....?
Stalo se něco takového již dříve?
Kdy to začalo a jak?
Pomohl ti někdo?
Viděl vás někdo?
Řekl jsi to někomu – požádal o pomoc?
Bylo možné se bránit?

Pro informátory: *Co se stalo?*
Kdy to začalo a jak?
Jak často se to děje?
Kde se to stalo?
Jak se chová oběť/agresor?

Pro agresora: (otázky vyplývají z předchozích výpovědí oběti, svědků, neutrálních informátorů - vycházejí z diagnostiky třídy) *Co se stalo?*

Co tě vedlo k tvému chování?
Co jsi dělal?
Popiš situaci!
Nutil tě někdo?
Kdo u toho byl?
Kde se to stalo?
Kde jsi byl ty?
Kde přesně jsi byl?
Stalo se něco takového již dříve?
Jaký vztah máš k.....?
Jak jsi se u toho cítil?
Co bys navrhol za řešení ve tvé situaci?

Zajištění ochrany obětí šikanování

Pořadí tohoto kroku není pevně dáno, záleží na závažnosti situace a na tom, zda je oběť v bezprostředním ohrožení a je nutné ji bezodkladně ochránit – např. když agresori pravidelně čekají na oběť před školou.

Výchovné komise, rozhovory s rodiči obětí a agresorů

Po ukončení vyšetřování seznámí učitel s výsledky rodiče obětí i agresorů. Musí počítat s tím, že především u rodičů agresorů se většinou setká s minimem pochopení a spolupráce. Spíše budou tvrdit, že jejich potomek takového jednání není schopen, případně, že byl k takovému jednání „stáhnut“ ostatními. Je nutné jim zdůraznit, že naším zájmem je jejich dítěti pomoci.

V případě odmítání spolupráce pohrozit kontaktováním OSPOD, případně OSPOD opravdu informovat. V žádném případě nepředávat kontakty rodičů obětí a agresorů!

Smíření

Případné smíření je možné pouze na individuální bázi, pokud oběť chce a je zjevné, že agresor lituje a rozhodně ne před třídou!

Třídnická hodina

Velmi důležitý bod, který nesmí být vynechán. Učitel by měl třídě sdělit fakta, spíše obecně, neponižovat, podpořit tvorbu pravidel, zaměřit se na budoucnost, jak všichni můžeme podpořit zdravé klima třídy. Zdůraznit, o jak velmi nebezpečnou formu chování se jedná, jak moc je nebezpečná.

Třídní schůzka pro rodiče

V závislosti na závažnosti situace je o výsledcích šetření nezbytné informovat rodiče všech žáků, protože děti si informace nenechají pro sebe a je tudíž třeba všem rodičům dát najevo, že škola šikanu řešila. Schůzky by se měl zúčastnit metodik prevence, výchovný poradce či zástupce vedení školy.

Vyšetřování pokročilé formy šikany (4.-5.stupeň)

Vyšetřování tohoto typu šikany je velmi složité a škola ho již nezvládne vlastními prostředky. V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat zejména s Policií ČR, pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče a orgánem sociálně právní ochrany dítěte.

Doporučený postup :

1. Bezprostřední záchrana oběti.
2. Izolace agresorů a zabránění jejich domluvě na křivé výpovědi.
3. Okamžitě informovat ředitele školy a metodika prevence – domluvit se s nimi na dalším postupu.
4. Pokračovat v pomoci a podpoře oběti.
5. Nahlášení Policii ČR.
6. Informovat rodiče obětí i agresorů.
7. S Policií ČR spolupracovat na vyšetřování.

V. KDE HLEDAT POMOC

Ze všeho nejdůležitější je překonat strach a svěřit se – rodičům, učiteli, spolužákům, kamarádům mimo školu, kteří šikanu oznámí místo oběti. Šikanu lze též oznámit na webové stránce www.nntb.cz – tento internetový projekt poskytuje žákům a jejich rodičům možnost anonymně a rychle informovat o šikaně mezi žáky (pověřené osoby ve škole dostanou avízo o šikaně, není v něm ale uvedeno, kdo je oznamovatelem).

O pomoc je možné požádat i telefonicky:

Linka bezpečí – pro děti v ohrožení nejen šikanou, bezplatné volání na telefonní číslo 116 111.

Rodičovská linka – pro všechny dospělé, kteří mají starost o děti, telefon 606 021 021.

Informace k šikaně na internetu:

www.e-bezpeci.cz

www.internethelpline.cz

www.minimalizacesikany.cz

VI. DOPORUČENÁ LITERATURA

Říčan, P., Janošová, P.: Jak na šikanu, Grada 2010

Vagnerová, K. a kol.: Minimalizace šikany, Portál 2011

Dědová, M., Janošová, P. : Psychologie školní šikany, Grada 2016

Černá, M.: Kybershikana: Průvodce novým fenoménem, Grada 2013

Kolář, M.: Nová cesta k léčbě šikany, Portál 2011